

IT MOAISTE FAN FRYSLÂN

Wie slechts vijftig mag kiezen, moet wreed zijn

Voor de jury was het een 'wrede taak' om de 'mooiste gebouwen en plekken' in Friesland aan te wijzen. Honderden pareltjes moest zij laten sneuvelen, om uit te komen op vijftig. Gelukkig krijgen een tweede kans, want het publiek is nu aan zet.

ERWIN BOERS

Ga er maar aan staan. Friesland telt duizenden woningen, honderden kerken, minstens 150 historische windmolens en nog veel meer bijzondere. Kies daar maar eens het mooiste uit. Het is een zonnige ochtend begin maart, als de jury zich buigt over deze zware taak. In het kantoor van TWA architecten in Burdaard liggen stapels papier: allemaal lijsten en foto's van Friese gebouwen.

Gastheer is TWA-architect Bouke Tuinstra, die het idee voor een top 100 samen met collega-architect Jacob Borren (Borren & Staalenhoef) bedacht. Maanden zijn beiden bezig geweest om het concept te bedenken, juryleden te zoeken en te voeden met ideeën. Ze vroegen collega's, journalisten en anderen welke gebouwen mag je in ieder geval niet vergeten?

Dit leverde lange lijsten met gebouwen op. Jannevietske de Vries (oud-gedeputeerde cultuur) bladert er doorheen. Naast haar zitten Claudy Jongstra (kunstenaar-texielontwerper), Jan Tichelaar (oud-directeur van de gelijknamige Makkumer tegel- en aardwerffabriek) en Cilly Jansen (directeur van Architectuur Lokaal in Amsterdam). Het vijfde jurylid Sandra van Assen (stedenbouwkundige) kan niet komen, maar levert wel een uitvoering grootlijst in.

"We beginnen met categorie één, de woongebouwen", zegt Tuinstra, die samen met Borren als assistent fungeert. Er wordt langdurig voorgelaten. "Fiskershuske Moddergat, Gabemagasthuis Leeuwarden." Vaak re-

ageren de juryleden enthousiast. Soms kruunen ze: „Nee". Het keuze-proces wordt aangestuurd door De Vries, want zij is de voorzitter. In een paar uur tijd zal de jury in iedere categorie acht tot tien voorbeelden overhouden. Daarna volgt een tweede ronde, waarbij de gehele lijst wordt ingekort tot vijftig.

Wanneer historische woongebouwen als De Schierstins in Feanwâlden ter sprake komen, neemt de jury een ferm besluit: „Nee, de staten en stinzen horen bij erfgoed." Ze worden dus doorgeschoven naar categorie acht, die later ter sprake komt. Bij woongebouwen kiest ze vooral naoorlogs, bijvoorbeeld het woonhuis van Abe Bonnama in Hurdegaryp: landelijk beschouwd als een architectuurtopper.

Ook over het vernieuwde Amicitia-gebouw in Leeuwarden zijn de juryleden het snel eens. „Ze noemen dat het lelijkste gebouw van Leeuwarden en nu misschien wel het mooiste." Een meederheid bij de keuze op Karijlik. De Leeuwarder Dominiekerk en de Bolswarder Martinikerk staan even op de pre-lijst, maar duikelen er af. Zelfs de stoepa van Hantumhuizen had er in de ogen van sommige juryleden op broegen, maar deze redt het niet. „Nee, de staten en stinzen horen bij erfgoed." Ze worden dus doorgeschoven naar categorie acht, die later ter sprake komt. Bij woongebouwen kiest ze vooral naoorlogs, bijvoorbeeld het woonhuis van Abe Bonnama in Hurdegaryp: landelijk beschouwd als een architectuurtopper.

Lagister wordt het als de jury een recreatiewoning wil kiezen. Eerst vogen de juryleden voor een modern huis bij Gaastmeer, dan wordt ge-

'We moeten juist zo'n oud vakantiehuisje op de eilanden kiezen'

dacht aan het bijzondere nieuwe huis van Jort Kelder op Terschelling, maar later klinkt resolutie: „Nee, we moeten juist zo'n oud huisje op de eilanden kiezen." Die worden bedreigd met afbraak, en dat is zonde, aldus verschillende juryleden. Hun keus valt op Canidinum op Ameland (Nes), een gemeentelijk museum.

Ook woonzorgcomplex Offingaburg in Hallum verdient een plekje op de lijst, aldus de jury: „Mooi, nieuw gebouw, juist in een krimpgebied", zegt een jurylid. Architect Tuinstra kijkt moeilijk en zwijgt. Het is een oeroud, maar niet bureau.

De tweede categorie is werken. De leden worden het al snel eens over het monumentale snoep fabriek complex Tonenna, met zijn bijzondere daktrame. Later besluiten ze ook de 'sklyne' van Douwe Egberts op te nemen, een eenmalige fabriek in Lousiasme bij de jury. Als ze allemaal nog eens een blik hebben geworpen op een foto van het nieuwe Megahout in Drachten, zijn ze het eens: die moet er wel beslist op.

"Geloven, moet daar echt een complete categorie aan worden gewijd", vragen juryleden zich hardop af. „Ja, toch wel, Friesland had vroeger de hoogste kerkelijkheid van West-Europa, daar kun je niet omheen." Als de

lijst met middeleeuwse kerkes voor hun ogen verschijnt, weten de juryleden niet hoe te kiezen: het zijn er zo veel. „Eigenlijk zouden we er apart een kerkenroute voor moeten maken."

Als er dan toch gekozen moet worden, gaan de juryleden voor de Sint-Gertrudiskerk in Workum, wegens het imponerende uiterlijk in combinatie met het plein. Brainstormend over latere kerkarchitectuur komen ze vrij snel bij de Gereformeerde kerk in Kollum uit: vanwege de baksteen-architectuur, maar vooral ook om de bijzondere beschrijving aan de binnenzijde. Het Karmelklooster van Drachten krijgt ook veel steun. De jury wil één kloosterstoel op de lijst. Na enig gepuzzel valt de keuze op Karijlik.

De Leeuwarder Dominiekerk en de Bolswarder Martinikerk staan even op de pre-lijst, maar duikelen er af. Zelfs de stoepa van Hantumhuizen had er in de ogen van sommige juryleden op broegen, maar deze redt het niet. „Nee, de staten en stinzen horen bij erfgoed." Ze worden dus doorgeschoven naar categorie acht, die later ter sprake komt. Bij woongebouwen kiest ze vooral naoorlogs, bijvoorbeeld het woonhuis van Abe Bonnama in Hurdegaryp: landelijk beschouwd als een architectuurtopper.

Categorie vier (openbare gebouwen) confronteert de jury opnieuw met de grote rijkdom aan historische panden, vooral in de elf steden. Ja, de

'In het geheel van deze lijst is het toiletgebouw te leuk, te lief'

stadhuizen van Franeker en Bolsward zijn schitterend, maar ook zij horen bij erfgoed, aldus de jury.

Ze kiest hier liever voor meer hedendaagse overheidsbouw, een categorie waarin Leeuwarden piekt. Neem de Provinciale Bibliotheek (Tresoro) met dat bijzondere raamtrame. De nieuwe Vrije School (Michaëlschool) is in architectuurkringen eveneens gelauwerd en krijgt een plekje op de lijst. De in 2006 gebouwde aula van de Noorderbegraafplaats in Leeuwarden wordt ook geselecteerd. Nu zwijft Jacob Borren. Het ontwerp is immers van zijn hand.

Om museum Belvédère kan de jury niet heen. Het gebouw in Oranjewoud werd in 2006 door de Bond van Nederlandse Architecten aangevraagd als beste Gebouw van het Jaar. Er is ook veel steun voor de nieuwbouw van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL), waararchitect Herman Hertzberger met zijn nieuwbouw het ouden gebouw van Abe Bonnama omarmt.

Vertederd blijft de jury even staan bij het sierlijke historische toiletgebouw aan de Leeuwarden houdt lang stand, maar sneuvelt als er harde keuzes gemaakt moeten worden. In dit strenge selectieproces vallen het nieuwe Fries Museum, het Provijsjehûs en de nieuwe Sneker schouwburg

al helemaal buiten de prijzen.

Friesland staat landelijk niet bekend om zijn unieke architectuur, maar wel om zijn 'ensembles': karakteristieke stadsstraten, -buurten en dorpsgezichten. In deze categorie voelt de jury in een eerste selectie wel iets voor II Heidskip, de kern van Mantgum of Lytsewierrum en de Leeuwarder flatwijk Nijlân. Toch vallen zij uiteindelijk allemaal af.

Prioriteit krijgt het prachtige gelegen dorpie Saradindren tussen de Friese meren. Ook brede steun is er voor de Hollanderwijk in Leeuwarden: „Een fantastisch tuindorp achter het station."

De jury wil ook iets met de historische noordelijke Leeuwarder binnenstad, het gebied rond de Grote Kerk, het Princeshof van Sint-Anthonysgasthuis. Om dit alles in één keer mee te pakken, besluit ze de Grote Kerstraat als geheel aan te wijzen. Over de Noorderhaven van Harlingen is eerst discussie, maar later blijkt iedereen overtuigd. „Waar het jury nu zo'n zeehaven? In Holland zijn ze jaders."

In de afvalrace moet een harde keuze gemaakt worden tussen de Drachtster Papegaaienburg en het Rode Dorp in Weststellingwerf. De eerste is een ontwerp in de kleuren van De Stijl. Het Rode Dorp bij Zandhuizen symboliseert de bijzondere bouw voor arbeiderswoningen in het oosten en zuiden van de provincie en wint uiteindelijk de strijd.

Voor de vele bijzondere Friese parken, landschappen en begraafplaatsen is een eigen categorie gekozen. Gaasterland is 'bizar' bijzonder', klinkt al snel tijdens het overleg. De verzameling kliffen langs het IJsselmeer komt zonder meer op de lijst. Er moet ook een klassiek veldgebied op, vinden de juryleden. Eerst lijkt dit het Fochteloërveen te worden, maar de keuze valt uiteindelijk op het 'iets ontbakerende' gebied De Deelen boven Tjalleberd.

De Leeuwarder Algemene Begraafplaats van de beroemde tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard wordt overwogen, maar haalt het niet. Het oude kerkhof van Hallum verdient meer lof in de ogen van de jury, vooral omdat dit grafveld op de terp tegelijk als ontmoetingsplaats voor de buurt fungeert.

Het jabskipaard tussen Leons en Jorwede krijgt een plekje op de lijst, omdat wandelaars hier de sfeer van het oude Greidengebied goed ervaren. Het Thalenpark in Drachten is een van de jongste Friese rijksmonumenten en wordt ook door de jury hoog aangeschreven.

In de categorie vervoer, energie en bescherming concludert de jury al snel dat de Sintrale As een plekje verdient. Niet omdat iedereen de aanleg een leuk idee vond, maar wel omdat de weg goed is ontworpen. Door het J.L. Hooglandgemaal bij Stavoren is geen enkele discussie: dat moet sowieso op de lijst.

Hetzelfde geldt voor de Dokkumer Ie. „Dat is by far de mooiste waterweg van Friesland", aldus een jurylid. Weinig discussie is er ook over de Oude-bildijk, als karakteristiek dijklichaam met zijn bijzondere bebouwing.

Graag zou de jury ook een watertoren op de lijst zetten. Ze kiest voor de 'lampenkap' van Akkrum, maar voort

deze later weer af. Tweespalt ontstaat over de houten bruggen van Sneek. Een deel van de jury laat ze graag aan familie zien, andere juryleden spuien echter kritiek. Gevolg: de bruggen vallen af. Na veel plussen en minnen besluit de jury de Terschellinger Brandaris er wel op te zetten, de oudste vuurtoren van Nederland.

Bijzonder veel oude gebouwen zijn door de jury naar de categorie erfgoed verwezen. Als ze aan dit onderwerp toekomt, krijgt ze het dan ook moeilijk. Er moet keihard worden geselecteerd. De historische stadhuizen, staten en middeleeuwse kerken vallen al snel buiten de boot.

Het verwaarloosde, maar monumentale badpaviljoen van Hindeloopen moet er wel op, vindt de jury. Het planetarium van Franeker krijgt ook brede instemming. De juryleden kiezen verder wikkend en wegend voor houtzaagmolens De Rat in Iljst, omdat zij dit een van de mooiste Friese molens vinden.

Ook over het historische woonhuis van de familie Tichelaar in Makkum worden de juryleden het eens. Het huis is bijzonder vanwege zijn uitzonderlijke tegelinterieur. Jan Tichelaar bemoeit zich niet met deze keuze, want het gaat hier over het huis van zijn voorouders. Uiteindelijk komt in deze categorie het stadsgezicht van Hindeloopen' er nog bij.

Ijsbaangebouw is fijn gebaar, maar sneuvelt 'in het geweld der dingen'

Heel lang houdt ook het ijsbaangebouw van Aldisjerk stand op de erfgoedlijst. „Het is wel een heel fijn gebarje. Het vertelt het verhaal van het ijs in Friesland." Uiteindelijk sneuvelt dit toch „in het geweld van die dingen".

De allermoeilijkste categorie blijft 'deze tijd'. Eigenlijk zijn woonhuizen in Bontebok en Oranjewoud passeren eerst de revue, net als het nieuwe waterleidinggebouw van Vlieland en popcentrum Neushoorn in Leeuwarden. De jury begint echter te twijfelen. Ze vindt dit extra lastig omdat in andere categorieën het ook veel moderne gebouwen benoemd zijn.

Brainstormend komen de juryleden tot een nieuwe invulling van 'deze tijd'. Ze willen verrissende initiatieven die een opstap vormen naar de toekomst. „Als je het maar geen bruinplekjes noemt", verzucht een lid. De keuze valt op De Blokkhuysport: een hergebruikt rijksmonument, waarin van alles gebeurt, dankzij een bijzondere mix van ondernemers. Of het Nij Kleaster in de historische kern van Jorwert: een nieuwe religieuze ontwikkeling in een oude jas.

De jury wil ook een dorps- of wijk-tuin, omdat zo'n plek vaak een centrum van nieuwe samenkomst vormt. Het wordt ten slotte De Dorpsstun van Snakkerburen, die ook qua gebouwen bijzonder is: er staan voorooglogische kassen, die recentelijk zijn geselecteerd voor een gemeentelijke monumentenstatus. Festival Welcome to the Village in de Groene Ster komt op de lijst vanwege de bijzondere

re projecten en vernieuwende gemeenschapszinn die het voortbrengt. De strijd om het boerenlandschap en de weidevogels wordt belichaamd door de Skriezekrite bij Idzeze, waar vogelbeschermers, jagers en boeren samenwerken om de grutto te redden. Lang wordt in deze categorie getwijfeld over de Ekokathedraal in Milldam, die 'de tijd' als inspiratiebron heeft. Dit 'park' redt het echter niet.

Ook de categorie iconen levert veel discussie op. Er zijn genoeg voor de hand liggende voorbeelden. Denk aan de Leeuwarder Oldehove, het Woudagemaal bij Lemmer of de Sneker Waterpoort. „Maar moeten we die eigenlijk wel uitkiezen", vragen de juryleden zich af. „Onze taak is het om gebouwen aan te wijzen die verrassend zijn."

Over de Afsluiddijk is snel overeenstemming. Hegebeintum – als hoogste en beroemdste Nederlandse dorps terp – krijgt ook veel steun. Eigenlijk zou de Friese taal er ook op horen, vindt een deel van de jury. Hoort het nieuwe Lan fan Taal op het Leeuwarder Oldehofterkerk? dus in te selecte? Nee, toch niet.

De Friese horizon verdient een plekje, als symbool van het historische open landschap. Maar waar is die horizon dan precies? Dat blijkt een lastige opgave. De hele dag al twijfelt de jury ook over de kop-hals-rompboerderijen, die bekendstaan als de 'kathedralen' van het Friese platteland. Maar welke moet het worden? Later, na overleg met boerderijkenners valt de keuze op een trotse plaats in Hilard.

Ten slotte kiest de jury ook voor 'de Elf Steden'. Immers: ze vormen in heel Nederland een iconisch begrip. Niet voor niets volgden tienduizenden mensen jaarlijks de routes langs de steden, of het nu per fiets, auto, boot of benenwagen is.

Wat mist u op de lijst?

De jury heeft al vijftig objecten voor de top 100 geselecteerd. Ongetwijfeld zult u constateren dat één of meerdere van uw favoriete gebouwen ontbreken. Wilt u een object voordragen aan de jury? Dat kan in de aanloop naar de tweede ronde, waarin de jury de overige vijftig objecten selecteert. Vanaf maandagmiddag is hier voor een centrale website in de lucht: itmoaistefan.frl.

Heeft u een goede reden voor uw keuze? Laat dit dan weten! Later dit jaar mag de Friese bevolking helpen om de volgorde van de top 100 te bepalen. Deze krant en de LC-website besteden het komend jaar ruim aandacht aan IT Moaiste Fan Fryslân. Maïts en eventuele brieven aan de LC worden ook doorgespeeld aan de jury.

